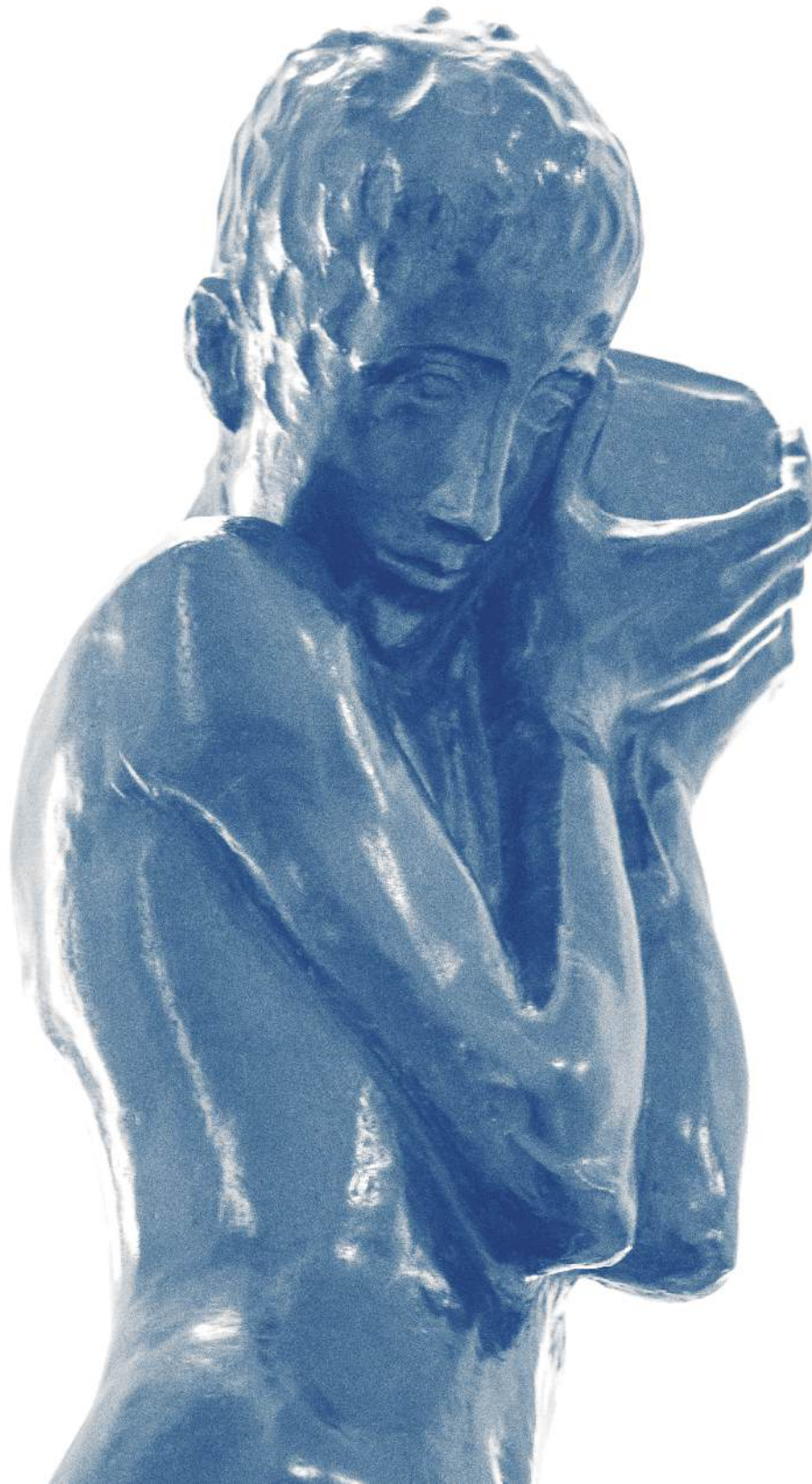




‘Bevlogenheid vind ik een groot woord’

Interview met Gerben Heitink

Emeriti volgden de ontwikkelingen op hun vakgebied bijna een halve eeuw op de voet en kunnen de kennis van vandaag in historisch perspectief beschouwen. Bovendien hebben zij in de loop der tijd kennis opgedaan van aanpalende disciplines. Professor Gerben Heitink is zo’n veelzijdige emeritus. Hij ontving mij in zijn studeerkamer, die er uitziet zoals ik verwachtte: een schrijftafel en wandvullende boekenkasten. Hij sprak zijn waardering uit voor de kwetsbare opstelling van de drie pastores die hun levensverhalen voor dit themanummer van *Handelingen* ter beschikking hebben gesteld. ‘Ik heb het met groot respect gelezen. Ik ken de predikanten niet en ik geef mijn interpretatie daarom met een zekere aarzeling.’

Is er een rode draad in de levensverhalen van de drie pastores over de crisis in hun welbevinden en hun motivatie?

‘Het is van groot belang dat de relatie tussen predikant en geloofsgemeenschap twee kanten op werkt. Er is geen welbevinden van een pastor wanneer er geen goede wederzijdse relatie is tussen pastor en gemeente. In de drie levensverhalen valt het mij op dat de relatie

met de geloofsgemeenschap geen grote rol speelt. Integendeel, de predikanten zijn erop afgeknapt. Zij hebben de weg gekozen van spirituele verdieping; maar dat is onbevredigend als je ook niet een heel goede band hebt met je geloofsgemeenschap, want dan resulteert het in een isolement.

De drie predikanten zijn geboren begin jaren vijftig van de vorige eeuw. Ze zijn dus universitair theologisch gevormd gedurende de jaren zeventig tot begin jaren tachtig, een periode waarin een sterke politieke theologie in zwang

< George Minne, ‘Kleine relikwieëndrager’, 1897, Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam



was. Ze zijn vervolgens predikant geworden in een onzekere tijd waarin de kerkverlating toesloeg en de secularisatie verder vorm kreeg. In deze nieuwe culturele situatie ondervonden zij wellicht weinig steun aan hun opleiding en hebben ze hun eigen weg moeten zoeken. Vroeger was een geestelijke een autoriteit met gezag. Tegenwoordig ben je een anonieme marginale figuur. Door de secularisatie is de zekerheid van het ambt weggeval- len in een maatschappij waarin religie haar politieke functie verliest en christelijke organisaties verdwijnen.

De drie zijn door een diepe persoonlijke crisis gegaan en beleefden een spirituele doorbraak, een soort bekeringservaring. Dat gebeurde toen ze tussen de veertig en vijftig jaar waren en dat is een fase waarin ieder mens zich bezint op zijn leven. Je maakt de balans op en vraagt je af hoe het verder moet. Het is mijn indruk dat zij aan de verdeelde kerk weinig inspiratie ontleenden en zich daar eenzamer en eenzamer voelden. De pastores werden als individu op zichzelf teruggeworpen en moesten zich herbronnen, kracht in zichzelf vinden. Ze kwamen in contact met een kloostergemeenschap en gingen in retraite. Door deze mystieke oriëntatie belandden zij op een spirituele weg die zekerheid gaf.

Groeien pastor en gemeente dan niet uit elkaar? Een pastor heeft van huis uit een rijke culturele en religieuze bagage en is door de aard van zijn ambt ook geneigd zich te ontwikkelen, terwijl een gemeente zich meer statisch gedraagt.

‘Die kans bestaat natuurlijk en het is de vraag

hoe je een spirituele ontwikkeling vertaalt naar de gemeente. Ze ontdekten dat ze door hun ontwikkeling eigenlijk wat verder van de gemeente kwamen te staan. Dat uiteengroeien lijkt me een probleem.

In principe is een pastor in een gemeente altijd een voorbijganger. Vroeger verkaste een pastor naar een andere gemeente wanneer hij zo’n vier tot zes jaar in een gemeente had gestaan, maar dat is er tegenwoordig niet meer

bij. Door allerlei maatschappelijke factoren, bijvoorbeeld het werk van een partner, staan sommige pastores soms wel tien tot twintig jaar in dezelfde gemeente. Je moet je dan afvragen of je niet over je houdbaarheidsdatum heen bent. Burgemeesters worden benoemd voor zes jaar, en kunnen daarna één of meer keer voor eenzelfde periode worden herbenoemd. Ik ben van mening dat pastores ook voor zes jaar moeten worden benoemd, met de mogelijkheid van één herbenoeming. Twaalf jaar vind ik wel het maximum dat een pastor in een gemeente kan staan. Daarna heeft hij frisse lucht nodig en behoefte aan een andere atmosfeer. Ook kan hij overwegen over te stappen naar bijvoorbeeld een ziekenhuis- of justitiepastoraat. Je werk afronden en een nieuwe taak op je nemen komt het welbevinden ten goede.

Een verdieping van spiritualiteit is belangrijk voor het welbevinden, maar de vraag is of je dat moet zoeken in een mystieke traditie en een klooster, dus buiten de protestantse kring. Het is heel typerend dat deze predikanten via de opleiding Geestelijke Begeleiding terecht kwamen bij de katholieke mystiek en het klooster. Je

kunt niet van elke protestantse of gereformeerde pastor vragen om deze weg te gaan.’

Heeft het protestantisme te weinig geestelijke bronnen om zich te vernieuwen?

‘Mede door de reformatie van Calvijn, die de heiliging zocht in het gewone leven, is het vooruitgangsgeloof ontstaan. Charles Taylor wijst erop dat het protestantisme, waarbij gebroken wordt met de klerikale traditie, de aanjager is geweest van een cultuur die uitmondt in de Verlichting. En tegenwoordig gaat men terug naar de katholieke traditie, met meer aandacht voor heiliging en heiligheid. Ik vind dat een goede zoekrichting.’

Hoe breng je dat in praktijk?

‘In een tijd die seculariseert zul je zorgvuldig met de traditie moeten omgaan, vooral in de liturgieviering. Predikanten worden geroepen om in een tijd waar alles wegvalt de traditie en de lofzang gaande te houden in deze wereld.

Er is in onze maatschappij een behoefte aan spiritualiteit. Bij rampen, zoals bijvoorbeeld de vliegcrash in Oekraïne, zie je dat mensen graag lichtjes ontsteken bij een gedachteniszuil in de kerk. Ook rond de veertigdagentijd en de paascyclus zie je allerlei nieuwe diensten opkomen. Helaas zijn tegenwoordig alleen de uitvaartdiensten druk bezocht en daar moet je als predikant met je ritueel aansluiten bij een leefwereld van mensen die al voor een groot deel buiten de kerk staan. Ook dat is een hele uitdaging. Ik vind dat veel predikanten dat voortreffelijk oppakken. Het ritueel spreekt ook buitenkerkelijken aan. Je zult op een nieuwe wijze de geloofstraditie moeten kunnen door-

geven en symboliek en ritueel zijn daarbij belangrijke elementen, dat staat buiten kijf.

Het teruggrijpen op de katholieke traditie is een zekere terechte correctie op een erg zake- lijke en rationele mentaliteit. Als neveneffect is het ook in oecumenisch opzicht een positieve ontwikkeling. Het protestantisme is natuurlijk niet bedoeld voor de eeuwigheid, maar dan moet de katholieke kerk ook wel meewerken, zodat de eenheid van de kerk in het vizier komt. Ik geloof dat met de nieuwe paus weer wat vooruitgang kan worden geboekt. Tot nu toe waren het allemaal stappen achteruit.’

Worden predikanten niet te veel in beslag genomen door zakelijke beslommeringen?

‘Ja, dat constateer ik ook. Ze zetten zich af tegen een bepaalde zakelijkheid, het marktdenken of andere modieuze verkrampingen, zoals ‘krimp is goed’. Het huidige klimaat waarin we werken is te eenzijdig op de toekomst gericht. Het gaat erom pragmatisch problemen op te lossen; centraal staan productiviteit en nut, dus het utilitaristische neoliberale, het bedrijfsmatige. Daar knap je op af.

Alle kerken zijn in fusieprocessen verwickeld en er wordt gereorganiseerd. Er wordt gedacht aan rendement: Hebben we nog voldoende geld om het hoofd boven water te houden, enzovoort. Het moet allemaal rationeler. Ook worden er kerken gesloten. Hoe kun je op spirituele wijze leiding geven aan dit soort processen? Doe dat als een goede professional, zodat je met dit soort veranderingsprocessen kunt omgaan. Voorzie deze processen van een geestelijk karakter. Ook gemeenteleden maken veranderingsprocessen door. De vanzelfsprekendheid

van het geloof is voor de gemeenteleden die in de kerk komen voorbij. Dus je hebt te maken met vragende en zoekende mensen, die open staan voor herbronning en voor spiritualiteit en die graag willen dat hun iets aangereikt wordt waar ze verder mee kunnen. Dus zij zullen in een open geloofsgemeenschap zeker goede aanknopingspunten kunnen vinden.’

De gemeenten zijn tegenwoordig diffuus, als een religieus veelstromenland. Geeft dat minder saamhorigheid?

‘Het heeft ook tot gevolg dat men meer van elkaar verdraagt. Ik kom weinig inhoudelijke conflicten tegen. Een aantal jaren geleden gingen we nog met elkaar op de vuist om de verzoeningsleer of zo. Tegenwoordig respecteert men elkaars geloof, men aanvaardt dat geloofsgenoten verschillend denken en geloven. Op basis van respect kun je elkaar ontmoeten en zoeken naar wat rijker en dieper is. Daar moet de predikant op aansluiten en als dat lukt zal dat zeker satisfactie geven.

‘Bevlogenheid’ vind ik een groot woord. Het is geen tijd van bevlogenheid. ‘Bevlogenheid’ was in de tijd van Samuël een lamp die nog niet was uitgedoofd. Op andere continenten en in de oosters-orthodoxe traditie kom je veel bevlogenheid tegen. Wij maken in West-Europa een heel moeilijke periode door in onze geschiedenis en de vraag is of het oude Europa toch trouw kan blijven aan zijn wortels. In Europa gaat het erom dat we het volhouden met elkaar en dat vraagt goede professionals. Maar bevlogenheid ... ik ben heus wel eens in mijn eentje bevlogen als ik iets ontdekt heb, maar het is geen tijd voor bevlogenheid.’

Kunt u een praktische raad geven?

‘Bijscholing is natuurlijk belangrijk, evenals het op een goede wijze invullen van het studieverlof. Juist tijdens zo’n studieverlof, een periode van rust en bezinning, vinden die wendingen plaats. Men komt uit de actieve modus in een passieve waarbij men tot zichzelf kan komen. Dat zijn de momenten waar dan doorbraken ontstaan. Blijf in elk geval studeren, dat is een voorwaarde om je vak goed uit te kunnen oefenen. Preken is een ambacht en als je dat op een goede aansprekende wijze kunt doen, krijg je ook respons van een gemeente.

Doe meer aan kringwerk. Breng gelovigen in kleine kringen met elkaar in gesprek en betrek er ook buitenkerkelijken bij. Je eigen biografie is belangrijk. Laat mensen elkaar hun levensgeschiedenis vertellen, over hun ervaringen die blijvend hoop en perspectief hebben gegeven. De biografie lijkt mij een beter uitgangspunt dan de dogmatiek. Voer een dialoog op wat ons verbindt. Onderzoek wat ons perspectief en hoop schenkt en waar we nog op kunnen vertrouwen in deze tijd. Dat zijn primaire vragen die mensen bezighouden. Het is voor de predikant zelf heel waardevol dat hij de middeleeuwse filosoof Meister Eckhart ontdekt heeft, maar hij hoeft niet die mensen Eckhart uit te leggen. Het kan voor hemzelf een goede inspiratiebron zijn, maar hij moet bij de eigen ervaringen van de mensen blijven.’ ◀

*Nico (drs. N.) Krijn specialiseerde zich in de filosofie van de wiskunde en wetenschapsfilosofie. Hij is werkzaam bij TNO.
nico_krijn@hotmail.com*



Gerben Heitink